

Utvecklat resonemang om **lärmiljöer i fritidshem**

Av Hadar Nordin · Författare till *Framgångsrik undervisning i fritidshem*

När vi pratar om lärmiljö i fritidshem är det lätt att tankarna går till rummet.

Hur möblerna står. Vilket material som finns framme. Om det finns en plats för skapande, byggande, rörelse eller återhämtning.

Allt detta spelar roll, samtidigt som lärmiljön är större än själva rummet.

I *Framgångsrik undervisning i fritidshem* beskriver jag lärmiljön utifrån tre perspektiv: **den fysiska, den sociala och den pedagogiska lärmiljön** (Nordin, 2025). De går att skilja åt när vi analyserar verksamheten, men i barnens vardag hänger de samman.

Ett rum kan vara genomtänkt möblerat och fyllt med material, men ändå erbjuda begränsade möjligheter om barnen inte känner sig trygga där, om vissa barn alltid tar plats eller om pedagogerna inte ser vad som händer i miljön.

Lärmiljön behöver därför förstås både utifrån vad som finns och vad miljön gör möjligt.

Den fysiska miljön är aldrig bara fysisk

Ett bord är ett bord. Men var bordet står, vilka som får plats runt det, vilket material som finns där och vad barnen förväntas göra påverkar vad bordet blir i verksamheten.

Det kan bli en plats för skapande, samtal, spel eller konstruktion. Nästa vecka kan samma bord behöva bli något helt annat. Det är därför svårt att tänka sig en lärmiljö som färdig. Barn förändras. Grupper förändras. Intressen och relationer förändras.

Skolforskningsinstitutets systematiska översikt *Meningsfull fritid, utveckling och lärande i fritidshem* lyfter betydelsen av stimulerande miljöer där lärare ger tid och utrymme för lek och aktiviteter och erbjuder material som stödjer initiativ, social interaktion, utveckling och lärande. Översikten visar också att elever själva använder och ger mening åt den fysiska miljön och dess material.

Pedagogen kan skapa förutsättningar, men miljön får sin betydelse i mötet mellan barnen, pedagogerna, materialet och situationen.

Titta på vad barnen gör

När vi utvecklar lärmiljöer är det lätt att börja med möbler, material och inköp. En annan utgångspunkt är att först titta på hur barnen använder miljön.

Vilka platser söker de sig till? Vilka undviker de? Var uppstår lek som håller över tid? Var uppstår konflikter? Vilka material återkommer barnen till? Vilka barn hittar enkelt en plats i verksamheten och vilka tycks vandra mellan olika sammanhang?

Det ger en mer pedagogisk utgångspunkt: att undersöka vad lärmiljön faktiskt gör möjligt för barnen, inte enbart hur den ser ut.

Den sociala lärmiljön sitter inte i väggarna

Två barn kan befinna sig i samma fysiska miljö och ändå uppleva den på helt olika sätt. För ett barn kan byggrummet vara en självklar plats där kompisarna väntar. För ett annat kan samma rum vara en plats där det är svårt att komma in.

Den sociala lärmiljön handlar därför om relationer, tillhörighet, gruppdynamik och vilka positioner som blir möjliga för olika barn.

Skolforskningsinstitutets översikt lyfter betydelsen av att lärare känner till hur elever interagerar och vilka relationer och roller som finns i gruppen. Den kunskapen hjälper pedagogen att skapa en positiv lärmiljö.

Därför behöver vi också uppmärksamma vem som får tillträde till gemenskapen, vem som får inflytande och vem som behöver stöd för att komma in.

Här blir pedagogens närvaro viktig. Inte för att den vuxne ska styra varje situation, utan för att pedagogen behöver se vad som händer och avgöra när något behöver förändras.

Den pedagogiska lärmiljön finns i våra val

Den tredje dimensionen riktar blicken mot oss själva. Vilket material gör vi tillgängligt? Hur organiserar vi grupper? Vilka frågor ställer vi? När deltar vi? När förändrar vi något? När väljer vi att stå tillbaka?

Det är lätt att tänka att lärmiljön skapas innan barnen kommer. Men en stor del av den pedagogiska lärmiljön skapas medan verksamheten pågår.

När pedagogen ser att ett bygge utvecklas och tillför nytt material förändras lärmiljön. När ett barn får stöd att komma in i en aktivitet förändras lärmiljön. När en grupp får fortsätta därför att något intressant håller på att hända förändras lärmiljön.

Skolforskningsinstitutets forskningsöversikt visar också hur undervisningen i fritidshem kan vara både planerad och situationsstyrd. Pedagogen behöver kunna ta vara på det som händer utan att undervisningen för den skull blir ogenomtänkt.

En rik lärmiljö behöver inte innehålla mycket

Mer material betyder inte automatiskt en bättre lärmiljö. Ett rum med många saker kan vara svårt att överblicka. Ett material kan finnas tillgängligt utan att barnen upptäcker vilka möjligheter det erbjuder.

Det viktiga är därför inte främst mängden material, utan vilken **handlingsrymd** miljön skapar.

Kan material användas på olika sätt? Kan barn förändra en aktivitet? Kan något få fortsätta nästa dag? Finns det utrymme både för gemenskap och återhämtning? Kan barnen påverka miljön?

Forskningsöversikten pekar på att elevers intressen och behov är viktiga utgångspunkter för stimulerande lärmiljöer. Samtidigt behöver lärare erbjuda varierade undervisningssituationer som kan bredda och fördjupa elevernas intressen.

Barns intressen är en viktig utgångspunkt, samtidigt som uppdraget också innebär att erbjuda sådant som kan bredda och fördjupa deras intressen.

Barn behöver kunna påverka miljön

Om lärmiljön alltid är färdig när barnen kommer blir deras uppgift framför allt att använda det vuxna redan har bestämt. Men fritidshemmets lärmiljö kan också skapas tillsammans med barnen.

Ett bord blir en koja. En kartong blir början på ett projekt. Ett material används på ett sätt pedagogen inte hade tänkt sig. Det kan istället vara ett tecken på att miljön ger barnen möjlighet att påverka det som händer.

Forskningsöversikten betonar också betydelsen av elevers egna val, intressen och möjlighet att påverka sitt deltagande. Samtidigt behöver läraren ha ett syfte med undervisningen. Det är ett spänningsfält som hör till fritidshemmets pedagogiska arbete.

Vad berättar lärmiljön om vår verksamhet?

Titta på ert fritidshem när verksamheten pågår. Vad har fått mycket plats? Vad har fått lite plats? Vad kan barnen använda utan att fråga en vuxen? Vilka aktiviteter är enkla att starta? Finns det plats för rörelse, skapande, samtal, koncentration och återhämtning?

En central fråga blir om den miljö barnen faktiskt möter stämmer överens med den verksamhet vi säger att vi vill skapa.

Där blir lärmiljön ett verktyg för professionell reflektion.

Förändra inte allt. Undersök något.

När ett arbetslag börjar prata om lärmiljö är det lätt att vilja göra om allt. Det kan vara mer användbart att välja något avgränsat som väcker nyfikenhet.

Ett rum används nästan aldrig. Samma konflikt uppstår på samma plats. Några barn har svårt att hitta aktiviteter. En populär miljö domineras av samma grupp barn.

Observera vad som händer. Gör en mindre förändring. Se vad förändringen får för betydelse. Prata tillsammans och pröva igen.

Bokens tanke om **planera, genomföra, analysera och utveckla** är relevant också här. Lärmiljön är inte ett inredningsprojekt som blir färdigt. Den är en del av den pedagogiska praktiken som behöver undersökas och utvecklas.

En lärmiljö blir inte bra för att den ser genomtänkt ut. Den blir pedagogiskt intressant när vi undersöker vad den faktiskt gör möjligt för barnen.

Frågor till arbetslaget

- Vilka platser och material söker barnen sig till och vilka används sällan?
- Vilka barn hittar enkelt sammanhang att delta i? Vilka gör det inte?
- Hur påverkar våra pedagogiska val vad som blir möjligt i miljön?
- Vad kan barnen använda och förändra utan att fråga en vuxen?
- Finns det utrymme för både aktivitet, gemenskap, koncentration och återhämtning?
- Vad gör barnen med miljön som vi själva inte hade tänkt oss?
- Vilken liten förändring skulle vi kunna pröva och vad vill vi då observera?

Referenser

Nordin, H. (2025). *Framgångsrik undervisning i fritidshem*. Utbildning Norr i Västernorrland AB.

Skolforskningsinstitutet. (2021). *Meningsfull fritid, utveckling och lärande i fritidshem*. Systematisk forskningssammanställning 2021:03.

Läs forskningssammanställningen →

© 2026 Hadar Nordin. Alla rättigheter förbehållna.